

GENCİNE

Klasik Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

Cilt: 3 Sayı: 6 Aralık 2023 & Volume: 3 Issue: 6 December 2023
www.gencinedergisi.net

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE BİR TİP: HARAMİ ROBBER TYPE IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE

Zeynep Çağla TURHAN*

Öz

Klasik Türk şiirinde bir tip haline gelmiş olan haramiler, XVI. yüzyıl Osmanlı toplumunda çeşitli sebeplerden dolayı artış göstermeye başlamışlardır. Haramiler, toplumun huzurunu kaçıran, insanların canlarından endişe etmelerine sebep olan, yoldaki kervanları basıp yağmalayan, tüccarların yollarını keserek mallarını ellerinden alan ve kimi zaman da insanları öldüren kimselerdir.

Osmanlı'da büyük sorun haline gelmeye başlamış olan haramilerin varlığı dönemin şairleri tarafından şiirlere de yansımıştır. Klasik Türk edebiyatında temsil ettiği form hem gerçekçi kimliği hem de mazmunlarda yer ettiği mecazi varlığıyla örnek beyitler üzerinden incelenmiştir. Harami tipinin klasik Türk şiirindeki ilişki örüntüsünde bulunduğu yer ve rol araştırılmıştır. Elde edilen verilerle klasik şiirimizdeki harami tipinin karakter/kişilik özellikleri, yaşayış şekilleri, yanlarında taşıdıkları eşyaları, mensup oldukları halklar bakımından incelenmiş ve bir harami tipi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk şiiri, tip, harami, eşkıya.

*Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi,
turhanzeynepcagla@gmail.com

Abstract

Haramis, who have become a type in classical Turkish poetry, started to increase in the Ottoman society of the 16th century for various reasons. Haramis are people who disturb the peace of the society, cause people to fear for their lives, raid and loot convoys on the road, cut off the roads of merchants and take away their goods, and sometimes kill people.

In the Ottoman Empire, the existence of thieves, which had begun to become a major problem, was reflected in poems by the poets of the period. The form it represents in classical Turkish literature is analyzed through sample couplets with both its realistic identity and its figurative presence in metaphors. The place and role of the harami type in the relationship pattern in classical Turkish poetry has been investigated. With the data obtained, the character/personality traits of the harami type in our classical poetry have been analyzed in terms of their character / personality traits, the way they live, the items they carry with them, the peoples they belong to, and an attempt has been made to reveal a harami type.

Keywords: Classical Turkish poetry, type, robber, bandit.

Giriş

Osmanlı'da toplumun huzurunun kaçmasına sebep olan etkenlerden biri de haramilerdir. Osmanlı'nın topraklarının genişlemesi, imparatorluğa yeni katılan kitlelerin uyum sağlayamaması, uzun süren savaşlar ve çeşitli sebeplerden dolayı haramilerin varlığının arttığını görmekteyiz.

Haramiler ile ilgili yapılan çalışmalar daha çok işledikleri suçlar ve aldıkları cezalar kapsamındadır. Ümmügülsüm Kaygusuz, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Yol Kesen Haramiler ve Devletlü Eşkiyalar" adlı yüksek lisans tezinde Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi üzerinden incelemiştir. Ancak klasik Türk şiirinde harami tipini ele alan bir çalışma olmamıştır. Bu çalışmanın amacı da klasik edebiyatımızda yer almış olan harami tipini inceleyip özelliklerini ortaya koymaya çalışmaktır.

Sözlükte "hırsız, soyguncu, eşkiya"(Mutçalı, 1995, s. 163) ve "rahzen, düzd"(Kanar, s. 175) anlamlarına gelmektedir. 16.yyve 17.yy'da büyük sorun haline gelen haramilerin artış sebeplerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz: Kanuni Sultan Süleyman'ın Bayezid'e karşı giriştiği mücadelede oğlunun çevresine para karşılığı toplayıp silahlandırdığı "yevmlü"(İlgürel, 1995, s. 253)adlı askerlerin daha sonra Anadolu'ya dağılması(Demir, 2016, s. 81), Osmanlı'nın uzun süren savaşları, Bayezid ve Selim arasındaki taht mücadelesi, Avrupa'da yapılan askeri devrim neticesinde Osmanlı'nın da ateşli silah kullanan asker sayısını arttırması ve bu kişilerin silahlarıyla beraber terhis edilmesi(Kaygusuz, 2021, s. 8), vergilerin arttırılması ve usulsüz bir şekilde vergi toplanması, 17.yy'da meydana gelen iklim değişikliklerinin kıtlığa yol açması, medrese talebesi olan suhtelerin devlet kapısında iş bulamayacaklarını fark ettiklerinde topraklarına dön(e)meyip eşkiyalaşmaları (Demir, 2016, s. 81), 17.yy'da çocukken tahta oturan padişahlar ve psikolojik sorunları olan padişahın tahta geçmesi karışıklıklara yol açmıştır.

Osmanlı'da eşkıyalık suçunun gerçekleşmiş sayılabilmesi için suçun açıkça ve şiddet kullanarak, şehir dışında kalan bölgelerde en az üç kişi tarafından silah zoruyla işlenmiş olması gerektiği belirtilir(Bardakoğlu, 1995, s. 465). Bu şartlar dönemlere göre değişiklik göstermiştir. Bazı fakihler eşkıyalık olarak kabul edilen suçları kendi dönemlerinde şehir içinde vuku bulduğu zaman eşkıyalık olarak kabul etmiş ve cezaları ona göre vermişlerdir.

Eşkıyalık adam öldürme, yol kesme, mala zarar verme, hırsızlık yapma gibi birçok suçu içinde barındırır. Osmanlı'nın bu konuda verdiği cezalar, İslam hukuku ile uyumludur(Yakut, 2012, s. 22). Kur'an'da Maide suresinin 33. ayetinde¹ suçu işleyenin alabileceği dört türlü cezadan bahsedilir: öldürülmesi, asılması, ellerin ve ayakların çaprazlama kesilmesi ve sürgün edilmesi. Eşkıyalığın içinde çeşitli suçlar barındırması sebebiyle onlara verilen cezalar, işledikleri suçun ağırlığına göre değişiklik göstermiştir. İslam alimlerinin çoğunluğuna göre adam öldürüp yağma yapan eşkıyanın öldürülmesi veya asılarak öldürülmesi, sadece adam öldürenin öldürülmesi, yağma yapanın el ve ayaklarının çapraz kesilmesi, sadece yol emniyetini ihlal edenin de sürgün edilmesi gerekir(Bardakoğlu, 1995). Maide suresinin 34. ayetinde² ise tövbe edenlerin bu durumun dışında kaldığı yazmaktadır. Bu ayet sebebiyle İslam hukukçuları eşkıyanın tövbesini geçerli saymak için birtakım şartlar ortaya koymuşlardır. Eğer eşkıya suçu işlediyse ettiği tövbe onun cezasında bir değişikliğe sebep olmayacaktır. İslam hukukçuları da eşkıyanın tövbe etmesinin işlediği suçun tamamıyla affedileceğini değil, sadece suçun ağırlaştırıcı sebebinin ortadan kaldıracağını söylemişlerdir(Bardakoğlu, 1995, s. 466). Verilen cezaların ve edilen tövbelerin -bazı şartlar altında- kabulünün asıl amacı toplumun düzenini ve huzurunu korumaktır.

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE HARAMİ

Toplumda yaşamış ve belirli özellikleriyle ön plana çıkmış kişilerin yansıttığı düşünce, topluluk, ideolojiyi temsil eden kişiye "tip" denir. Klasik Türk şiirinde sevgili, âşık, rakip ana tiplerinin yanında farklı tipler de görülmektedir. O dönemde toplumda görülen, tecrübe edilen çeşitli karakterlerin benzer özellikleri sebebiyle bir tip oluşumu gerçekleşmiş ve şiirlere konu olmuştur. Bunlardan birisi de *haramidir*. Haramiler merhametsiz, zorba bir karaktere sahiptirler. Beyitlerde baskın yapan ve yağmalayan, yol kesen, kan döken, hırsızlık yapan; dağlık ve ıssız yerlerde bulunan, grup halinde dolaşan ve konar-göçer bir yaşam şekline sahiptirler. Kendilerine özgü bir kıyafetleri yoktur ancak yanlarında kılıç, ok, yay, mızrak, hançer gibi eşyalar taşımaktadırlar. Klasik Türk şiirinde haramiler aynı zamanda Türk, Arap, Tatar, Leh gibi çeşitli milletlerle birlikte de anılmışlardır.

Haramiler, belirleyici olan bu özellikleriyle klasik Türk şiirinde bir tip haline gelmiştir. Şairler bu tipi çeşitli benzetmelerle kullanmışlardır. Haraminin yukarıda

¹"Allah'a ve Resulüne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut o yerden sürülmeleridir. Bu cezalar onlar için dünyadaki bir rezilliktir. Ahirette de onlara büyük bir azap vardır."

²"Ancak onları ele geçirmenizden önce tövbe edenler bunun dışındadırlar. Artık Allah'ın çok bağışlayıcı, çok merhamet edici olduğunu bilin."

sıralanan çeşitli özellikleri ile sevgili arasında ilişkiler kurulmuştur. Sevgilinin harami gözleri ve yay gibi kaşlarıyla ok ve yayı eline alıp adam öldürmesi gibi:

Ok u yay alup ele öldürmedük âdem komaz

Ol harâmî gözler ile şol mukavves kaşlar

Edirneli Nazmî, Mecma'ü'n-Nezâ'ir 1095

Şairler kimi zaman idarecileri eleştirirken harami benzetmesini kullanmışlardır. Haramilerin insanları soyması gibi idareciler de vergi bahanesiyle tüccarlardan gereğinden fazla para alırlar:

Soydı tüccârı harâmî gibi hükkâm-ı cihan

Sanasın her birisi mültezim-i bâc oldı

Gelibolulu Âlî Dîvânı, kıt'a 59/18

Fevzî, yol kesen eşkiya ile rüşvet alan kadı arasında bir benzerlik kurmuştur:

Kâdı olsañ ne olur yol kesiciyle farkuñ

Rüşveti sensin alan nâ'ibüñ ancak ister

Fevzî Dîvânı, trh. 1/8

Haramilerin işledikleri suçlar sebebiyle aldıkları cezalar da şiiirlere yansımıştır. Lâmi'î, yol keseni katletmenin vebali olmadığını dile getirmiştir:

Harâmî murga koma perr ü bâli

Ki katl-i rehzenüñ yokdur vebâli

Lâmi'î Çelebi, Veyse vü Râmîn, 6541

Meşhûrî, sürekli zarar veren hırsızın hem cezasını çekmesi hem de insanlara ibret olması için asılmasını söylemiştir:

Hem cezâ-yı mislini hem ibret-i âlem için

Kanda bir düzd-i ziyân-kârı bulursan dâra çek

Meşhûrî Dîvânı, kıt'a 26/2

Hakîkî, uğrulara yüz verildiği için birer haramiye dönüştüklerini, şeriatın gereği olarak da ellerinin kesilmesini ve asılmasını söylemiştir:

Uğrulara yüz vireli hep oldı harâmî

İlt imdi siyâset-geh-i şer'a kes elin as

Hakîkî Dîvânı, 232/5

Çeşitli divanlar, mecmualar ve mesneviler taranarak haramilerin özellikleri, yaşayış şekilleri, eşyaları ve mensup olduğu halklar olarak dört ana başlık ortaya çıkarılmıştır. Başlıklar altında yer alan beyitlerdeki özellikler alınmış ve harami tipi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

1. Haramilerin Özellikleri

a. Merhametsiz

Haramilerin en belirgin özelliklerinden birisi merhametsiz oluşlarıdır. Sevgilinin âşığa karşı olan tavırları, gözleri, bakışları harami gibidir. Sevgilinin bakışından sakınmalı, çünkü o öfkeyle bakan merhametsiz bir harami yahut cellattır:

Didi ki ol çesmi haramî gazâl

Nân u nemek hakkını itsin helâl

Nev'i-zâde Atâyî, Nefhatü'l-Ezhâr, b. 1047

Sakin andan ki iy dil çeşm-i dilber 'ayn-ı huşm ancak

Harâmîdür bana ol varsa yârah mı yok cellâd

Edirneli Nazmî Dîvânı, g. 1239/2

b. Dinsiz

Mahremî, haraminin dinsiz, zina eden, laf taşıyan, zalim kişi oluşunu dile getirmiştir:

Fesâd ehli zinâkâr u Sühân-çîn

Harâmîreh-zen ü hûnîvübî-dîn

Mahremî, Şehnâme, b. 6395

c. Zorbadır

Kimi fakihler tarafından tecavüz de eşkıyalık suçu olarak görülmüştür. Revânî, bir güzelin biri tarafından soyulup üryan haline getirildiğini söylemiş, bu davranış da akıllara haramiyi getirmiştir:

Bilsek nedür harâmî midür bu Revânî kim

Soyup nigârî eyledi 'uryân geçen gice

Revânî Dîvânı, g. 346/5

d. Adam Kaçırırlar:

Didiler kaçmışdur bizden bu gulâm

Sizde bulduk siz harâmîsiz tamâm

Tebrizli Ahmedî, Yûsuf u Zelîhâ, b. 0509

e. Barbardır

Harami, asayişî sağlayan kişi konumuna gelse bile baş kesmekten vazgeçmez:

Gözlerüñ olup harâmî başladı başlar keser

Mısr-ı hüsnüñe olah iki kec Hindû 'ases

Hamdullah Hamdî Dîvânı, g. 70/2

f. Haram Yer

Haramiler, belirli bir işte çalışan ve elde ettiği gelire yaşamını idame ettiren kimseler değillerdir. Yukarıda anlatılan ve aşağıda şiirlerle verilen örneklerdeki gibi kervan basan, yol kesen, hırsızlık yapan kişilerdir. Kemal Ümmî de haramiler için helal ve haram yemenin fark etmediğini söylemiştir:

Azuk yok yol isüz var çok harâmî

Ki fark itmez helâli vü harâmı

Kemâl Ümmî Dîvânı, k. 1/68

2. Yaşayış Şekilleri

a. Yağma Yaparlar

Tüccarlar, kervanlar yoldayken haramilerin önlerine çıkıp onları yağmalamalarından endişe ederlerdi. Bunun gibi gönül de aşk yolunda eminliği ve rahatı bulmadı çünkü Tatar gamzeli sevgili konakları yağmaladı:

*Aşkuñ yolında bulmadı dil emnürâhatı
Tâtâr-ı gamzeñ eyledi yağmâ konak konak*

Bâkî Dîvânı, g. 242/2

Haramiler aynı zamanda yağmaladıkları eşyaları kendi aralarında bölüşürlerdi:

*Bahş iderdi ol kumâşî anlara
Virür idi hissesin yârenlere*

Ahmed-i Rıdvân, Rıdvâniyye, VI/117

b. Dağlık, Tenha Yerlerde Bulunurlar

Haramiler genellikle “dar geçit”(Kantar, s. 280) anlamına gelen derbentlerde bulunurlar. Buralarda saklanıp yol keser, baskın yaparlar. Bu sebeple derbentler çok tehlikeli ve belalı yerlerdir:

*Reh-zen olup gözlerüñ yollar basalı kâkülüñ
Câna derbend-i belâdur iki kaşuñ âresi*

Kalkandelenli Mu’îdî Dîvânı, g. 423/4

Dağda, ormanda bulunurlar. Aynı zamanda ıssız ve تنها yerleri mesken edinmişlerdir. Kimsesiz bu yerlerde çadır kurup otururlar:

*Hayme kurmuşdu suzluk tagda
Kimsene yog idi solda sağda*

Ahmed-i Rıdvân, Rıdvâniyye, mes. 113

Yıkılmış, harap olmuş viraneler haramilerin yatağıdır:

*Gözlerüñ kılısuñ Revânîñüñ dil ü cânın makâm
Kim harâmîler yatağıdur dil-i vîrâneler*

Revânî Dîvânı, g. 139/5

c. Yol Keser, Kan Döker

Beytte haramilerin öne çıkan özelliklerinden bazıları da yol basıp kan dökmeleridir. Açıkça zulmetmekten çekinmezler:

*Zülfüñ ile şu harâmî gözüñe söyle begüm
Yol basup kan döküben eylemesün zulm-i sarîh*

SebzîDîvânı, g. 65/4

d. Baskın Yapar

Harami gizlendiği yerden yolu gözler, gelen kervanlara baskın yapar:

*Her biri kârâna ‘azm itdi
Çün harâmî ki cenge cezmitdi*

Gubârî, Yûsuf u Züleyhâ, 591

e. Hırsızlık Yapar

Haramiler, kapısında kilit olan yerlerde kilitleri kırarak içeri girerler. Haraminin kilit kırması gibi, sevgili de âşığın gönlünün kilidini kırmıştır:

*Ten evinden aldı cân nakdin harâmî kirpigüñ
Gönlümün kuflın bıçağı ile idüp ey yâr feth*

Ubeydî Dîvânı, g. 34/3

Sonbahar rüzgarının ağaçların yapraklarını döküp onları soyması gibi harami de zulmederek tüccarı soyar:

*Bâgda bâd-ı hazân bulduğı eşcârı soyar
Şol harâmî gibi kim zulm ile tüccârı soyar*

Ziyâ'î Dîvânı, g. 83/1

f. Grup Halinde Dolaşırlar

Haramiler genellikle bir grup halindedirler. Beyitte kirpiklerin çokluğunu ve birlikte durmalarını, haramilerin toplu dolaşmalarına benzetmiştir. Göz kapandığı zaman kirpikler nasıl "hastanın üstüne üşüşüyorlarsa", haramiler de aynı şekilde insanların yollarını keser, kervanları basarlar:

*Kirpüklerüñ ey döst harâmî mi dururlar
Bir hastanuñ üstine üşerler bir alayı*

Emrî Dîvânı, g.545/2

Sayıları da oldukça çoktur, tükenmezler:

*Añma her dem harâmîler havfın
Düşmenüñ akça gibi bi-pâyan*

Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı, terc. b. 3.XI/5

g. Konar-Göçer

Haramiler dağlar, ormanlar dışında bazen hanlarda da kalmışlardır. Beyitte de onların sabit olarak bir yerde kalmadığını, yer değiştiklerini söylemiştir:

*Gamzeñ gamıyla döndi göñül ol ribâta kim
Anda hemîşe reh-zen ü düzdân konar göçer*

Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı, g. 261/7

3. Haramilerin Eşyaları**a. Kıyafetleri**

Klasik Türk şiirinde haramilerin nasıl giyindiklerine dair şiirlerden pek bilgi toplanamamıştır. Evliya Çelebi de Seyahatnamesi'nde eşkiyaların kıyafetlerinden pek söz etmemiştir. Bir seyahatinde gördükleri bir eşkiyanın boynunda "kara poşu"³ olduğunu,⁴ başka bir seyahatinde ise "kırmızı serbend"⁵ taktığını yazmıştır.⁶ Evliya

³ "askerlerin giydikleri hafif sarık" (Sâmi, 2015, s. 372) anlamıyla verilmiştir.

⁴ "boğazında kara poşulu siyah atlı bir adam" (Kahraman, 2011, s. 13).

⁵ "sarık, başbağı" (Kanar, s. 356) anlamlarıyla verilmiştir.

⁶ "birkızımızserbendli boğazı poşulu yiğit" (Dağlı & Kahraman, 2008, s. 508).

Çelebi yine bir seyahatinde onlarla karşılaşmış ve verecek değerli bir eşyası olmadığı için kıyafetlerini vermeyi teklif etmiştir. Haramiler, “biz dağ âdemiyiz, bize gömlek lâzımdır” (Kahraman, 2010) diyerek teklif edilen kıyafetleri almışlardır.

Yahyâ da haramilerin, kuyruğu olan bir sarık taktığını söylemiştir:

*Uzun bir taylesânı var perîşân
Misâl-i dest-i düzdân-ı siyâhan*

Yahyâ 28-29 (Türkdoğan, 2011, s. 121)

Ahmed-i Rıdvân, mesnevisinde harami iken zahid olan Fudayl’ın hikayesini anlatırken bastıkları kervanlardan kumaş aldıklarını yazmıştır. Haramiler kervanlardan değerli eşyalar dışında kıyafetler, kumaşlar da alırlardı:

*Kârbân alurlar idi olgaş
Getürürlerdi öñine çok kumâş*

Ahmed-i Rıdvân, Rıdvâniyye, mes. VI/1

Edirneli Nazmî’nin Mecma’u’n-Nezâ’ir’inde Türk haramisinin eğri külâh taktığı geçmiştir. Eğri külâhlı ve Türk haramisi gibi olan gonca ağızlı sevgiliyi gören herkes âşîğın neye uğradığını anlarmış:

*Ben neye ugradugumu bilür ey gonçe-dehen
Her gören Türk-i harâmî gibi sen kec-kulehi*

Edirneli Nazmî, Mecma’ü’n-nezâir, 5223 /3

b. Değnek

Haraminin yanında bulundurduğu eşyalardan biri de değnektir. Elinde değneği ve belinde oku vardır:

*Dilâ o çeşm-i siyah itdüginider mi’ aceb
Eli cidali beli oklu bu harâmî’ aceb*

Hisâlî, Metâliü’n-Nezâir, b. 2071

c. Kılıç

Sevgilinin gönül almaya gamzesi ve kaşıyla gidişi gibi harami de kılıcı ve yayı olmadan yürümez:

*Gönül almaga gözüñgamz u kaşuñ-ıla gider
Şol harâmî gibi kim tîr ü kemânsuz yürimez*

Hüdâyî Divanı, g. LVIII/2

d. Hançer ve Mızrak

Haramilerin aynı zamanda sarhoş gezen kimseler oldukları da söylenebilir. Ferdî, sürekli sarhoş olan o gamzelerin elinde mızrağı bulunan ve hançer çekmiş bir haraminin gelişini andırıldığını söylemiştir:

*Gamzeler mest-i müdâm nîze u hançer çekmiş
Sanki bir yol kesici kanlı harâmî gelüyor*

Ferdî Abdullah Efendi Divanı, g. 81/4

e. Ok ve Yay

Şiirlerde harami tipinin ok ve yayı olması sık sık karşımıza çıkmaktadır. Revânî de kemañçe oklu ve yaylı bir haraminin âlemde namının yayılmasından bahsetmiştir:

'Aceb mi 'âlemi dutarsa nâmu
Kemânçe oklu yaylı bir harâmî

Revânî (Beken, 2020, s. 728)

4. Haramilerin Mensup Olduğu Halklar

Şiirlerde zaman zaman haramiler mensup oldukları halklarla birlikte anılmışlardır. Osmanlı'da olan eşkıyalar arasında Arnavut, Boşnak, Sırp gibi çeşitli milletlerden de kişiler vardır. Klasik Türk şiirinde yapılan taramalar sonucu elde edilen veriler şu şekildedir:

a. Türk

Türk harami, boş olan gönül mülkünü bile yağmalamıştır. Çünkü onlar yağmalamayı severler:

Bu gönlüm mülkini hâlî dahı çeşmiider yağma
Belî düzd-i 'Arab Türk-i harâmî hem sever yağma

Edirneli Nazmî Dîvânı, g. 25/1

b. Arap

Beytte "orta" olarak bahsedilen şey aslında bir konaktır. Arap eşkıyası girdiği konağı yağmalamış ve hiçbir şey bırakmamıştır:

'Arabuñ eşkıyâsı pey der-pey
Gâret itmiş kalur mı Ortada şey

Kâmî Dîvânı, mes. 2/101

c. Bağdat ve Basra

Bağdat ve Basra civarında olan eşkıya "urbân eşkıyası" olarak anılırdı(Bardakoğlu, 1995, s. 468).Urbân kelimesine Kamus-i Türki'de (s.932) "Arap bedevileri" anlamı verilmiştir. "Urbân" kelimesinden yola çıkarak eşkıyanın Bağdat-Basra civarlarından ve Urbân aşiretinden olduğu söylenebilir:

Eşkîyâ-yı 'aşâ'ir-i 'Urbân
Cem'olup başına idertugyân

Kâmî Dîvânı, mes. 2/7179

d. Boğdan ve Lehistan

Eflak ve Boğdan'da ki eşkıyalık hareketleri de 1820'de başlamış ve oradan da Kıbrıs, Girit, Ege adalarına yayılmıştır (İlgürel, 1995, s.468). Beyitte Lehistan ve Boğdan'dan olan iki şakînin birlik olduklarını söylemiştir:

Lehüñ siyeh-dili Bogdân ile olup yek-dil
Ol eşkıyâ iki başdan yürüdiler yek-ser

Nev'î-zâde Atâyî Dîvânı, k. 15/26

e. Tatar

Sevgilinin gözleri Tatar'a benzetilmiştir. İkisi arasında kurulan ilişkiyle Tatar haramisinin amansızlığı ve mülk yağmalama özellikleri verilmiştir:

*Gözleri sabr u selâmet mülkini târâc ider
Bir amânsuz gamzesi Tâtâr dirseñ işte sen*

Bâkî Dîvânı, g. 380/6

f. Rum

Şiirlerde eşkıyalık ile zikredilen bir diğer kesim ise, XVI. yüzyılın ortalarından itibaren eşkıyalık faaliyetleri başlayan Rumeli'dir (Bardakoğlu, 1995):

*San ki Rûm ili harâmîsidürür hâl-i ruhuñ
Ki öldürür cân kâr-bânın varını andan alur*

Necâti Dîvânı, g. 202/4

SONUÇ

Haramiler, XVI. yüzyılda çeşitli sebeplerle artış göstermiş ve XVII. yüzyılda büyük sorun haline gelmişlerdir. Toplum düzenini bozma, adam kaçırma ve öldürme, yol kesme, baskın yapma ve daha nice suçların özneleri olmuşlardır. İşledikleri suçlar sebebiyle ellerinin kesilmesinden asılmalarına kadar farklı cezalara çarptırılmışlardır.

Haramiler, öne çıkan bu özellikleriyle klasik Türk şiirinde tipleşmiştir. Şiirlerde hem gerçekçi kimliğiyle hem de mazmunlarda edindiği estetik formu görünür olmuştur. Bir tip olarak harami; divanlar, mesneviler, mecmualar gibi eserler taranarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Karakteristik özellikleri, hayatı yaşama şekilleri, yanlarında bulundurdukları eşyalar ve haramilerin mensup olduğu halklar tespit edilmiştir. Türk, Tatar, Rum, Arap gibi çeşitli halklarla birlikte anılmışlardır. Merhametsiz, dinsiz, barbar olan harami; dağlık ve tenha yerlerde yaşar, hırsızlık yapar, yol keser, kervan basar, grup halinde dolaşırlar, konar-göçerdirler. Bu yaşam şekline sahip olmaları sebebiyle de yanlarında kılıç, ok, hançer, mızrak gibi eşyalar taşırlar.

KAYNAKÇA

- Aksoyak, İ. H. (2018). *Gelibolulu Mustafa Âli Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0>
- Aktaş, H. (2006). Abdurrahman Gubârî' Yûsuf u Züleyhâ. *Yüksek Lisans Tezi*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum.
- Arslan, Ö. (2013). Ubeydî Dîvânı. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Avşar, Z. (2017). *Revânî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56143,revani-divanipdf.pdf?0>
- Aydemir, Y., & Çeltik, H. (2017). *Meşhûrî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

- Aynur, H. (1993). Mahremî ve Şeh-nâmesi. *Doktora Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Bardakoğlu, A. (1995). Eşkîya. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 11, 463-466.
- Beken, B. (2020, 12 4). Revânî'nin İşret-nâme Adlı Eserinde Metin-Minyatür İlişkisi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4(4), s. 713-746.
- Boz, E. (2017). *Hakîkî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55749,hakiki-divanipdf.pdf?0>
- Dağlı, Y., & Kahraman, S. A. (2008). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* (Cilt 2). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Demir, M. (2016). 16. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Suç ve Suçlular: İstanbul Örneği. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ankara.
- Demiralay, M. (2007). Hüdâyî-i Kadîm (16.yy) ve Dîvânı İnceleme-Tenkidli Metin. *Yüksek Lisans Tezi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Isparta.
- Doğan Averbek, G. (2018). *Edirneli Nazmî Dîvânı* (Cilt 1). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57766,edirneli-nazmi-divanipdf.pdf?0>
- Gürgendereli, M. (2017). *Mostarlı Hasan Ziyâ'î Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56211,mostarli-hasan-ziyai-divanipdf.pdf?0>
- İlgürel, M. (1995). Osmanlılar'da Eşkîyalık Hareketleri. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 11, 466-469.
- Köksal, M. F. (2017). *Mecma'u'n-Nezâ'ir*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56057,mecmaun-vezair-edirneli-nazmi-pdf.pdf?0>
- Küçük, S. (tarih yok). *Bâkî Dîvânı*. T.C. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10596,bakidivanisabahattinkucukpdf.pdf?0>
- Kahraman, S. A. (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* (Cilt 5). İstanbul.
- Kahraman, S. A. (2011). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* (Cilt 9). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kanar, M. (tarih yok). *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*. Tahran, İran: Şirin Yayıncılık.
- Kaplan, Y. (2019). *Fevzî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Karaköse, S. (2017). *Nev'î-zâde Atâyî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55734,nevi-zade-atayi-divanipdf.pdf?0>
- Kayık, S. (2007). Tebrizli Ahmedî Yûsuf u Zelihâ (1B-35B İnceleme-Metin-Dizin). *Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, İstanbul.
- Kaya, B. (2003). Hisâlî Matâliü'n-nezâir. *Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara.
- Kaygusuz, Ü. (2021). Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Yol Kesen Haramiler ve Devletli Eşkîyalar. *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Sakarya.
- Kurtoğlu, O. (2017). *Zâtî Dîvânı (Gazeller Dışındaki Şiirler)*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56164,zati-divanipdf.pdf?0>
- Kuzubaş, M. (2005). *Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Mesnevisi*, Samsun: Deniz Kültür Yayınları.
- Memiş, N. (2008). Ferdî Abdullah Efendî ve Divanı. *Yüksek Lisans Tezi*. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Manisa.
- Mutçalı, S. (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık.

- Öztürk, M. (2020). *Veysel vü Râmîn*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/78624,lami39i-veyse-vu-raminpdf.pdf?0>
- Sâmi, Ş. (2015). *Kamûs-ı Türkî*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Saraç, M. A. (tarih yok). *Emrî Dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10607,emridivanipdf.pdf?0>
- Türkdoğan, M. G. (2011). *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10695,klasik-turk-edebiyatinda-yusuf-u-zuleyha-mesnevileripdf.pdf?0>
- Tanrıbuyurdu, G. (2018). *Kalkandelenli Mu'îdî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Tarlan, A. N. (1963). *Necâti Dîvânı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Yılmaz, N. (2006). *Rıdvâniyye*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10668,ahmed-i-ridvan-ridvaniyyepdf.pdf?0>
- Yakut, E. (2012). Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkriyalık ve Cezalandırılması. *Kebikeç Dergisi*, 33(17), 21-34.
- Yavuzer, H. (1997). *Kemâl Ümmî Dîvânı. Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Halk Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Yazıcı, G. E. (2017). *Kâmî Dîvânı*. (G. E. Yazıcı, Çev.) Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55977,kami-divani-pdf.pdf?0>
- Yekbaş, H. (2011). *Sebzî Divanı. Doktora Tezi*. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Sivas.